

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЫ БОЛГАШ
НЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ
ОБЛАСТ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

№ 50 (3762) | 1957 ч. март 10, воскресенье | Өртөз 20 коп.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ЧЕР-ЧЕР СОВЕТТЕРИНГЕ СОҢГУЛДАРЫНЫҢ ТҮҢНӨЛДӨРҮ

Ажылчы чоннар депутаттарынын област, районнар, хоорайлар, көдө болгаш суурлар Советтеринге соңгулдары 1957 чылдың март 3-те РСФСР-ге, Украин ССР-ге, Белорус ССР-ге, Узбек ССР-ге, Литва ССР-ге, Молда ССР-ге, Таджики ССР-ге, Туркмен ССР-ге болгулаан.

Соңгулдар соңгулчуларын бекитип, иштинде өртөн болгаш совет ишчилеринин морал-политиктик чыгышын, СЭП-ий долгандар оларын сырый каттыктырып, СЭП-ий XX съездинин шийтирелерин, адыгы беш чылдык байгаччылык сорулгаларын чедикширинин түдүсүндө оларын чыгыш эл-сеткилдик чүтүлдүгүн көргүзүп болуп илэрин.

Соңгулдар болуп өртөн бүтү-ле республикаларда чер-чер Советтеринин депутаттары коммунисттерин болгаш партия кезигүү эвостеринин болгуну кандидаттары соңгултуулар.

Россиянын Совет Федеративтик Социалистик Республикасына ажылчы чоннар депутаттарынын 6 край Советтеринге, 53 област Советтеринге, 7 автономну областтарынын област Советтеринге, 10 национ окуртарын округ Советтеринге, 2316 район Советтеринге, 840 хоорай Советтеринге, хоорайларга 268 район Советтеринге, 27416 көдө Советтерге болгаш 1321 суур Советтеринге депутаттар соңгултуулар.

Соңгулчуларын нити саныннан балдылаштырып киргизгенер болза: край Советтеринге—99,95 хууу, област Советтеринге—99,94 хууу, округ Советтеринге—99,92 хууу, районнар Советтеринге—99,96 хууу, хоорай Советтеринге 99,91 хууу, хоорайларга районнар Советтеринге—99,90 хууу, көдө болгаш суур Советтеринге—99,96 хууу киргизген.

Коммунисттерин болгаш партия кезигүү эвостеринин болгуну кандидаттары дөш балдылаш соңгулчуларын санын балдылаштырып киргизген соңгулчуларын санына хуууларга: край Советтеринге—99,46, област Советтеринге—99,29, округ Советтеринге—99,40, районнар Советтеринге—99,21, хоорай Советтеринге—98,96, хоорайларга районнар Советтеринге—99,02, көдө болгаш суур Советтеринге—99,91 хууу болуп турар.

Бүтү-ле чер-чер Советтеринге депутаттар шунту 844.337 киши соңгултуулар. Депутаттарын аразында херэжениер—39,4 хуу, СЭП кезигүүнери болгаш кезигүүнери кандидаттар—45,5 хуу, партия кезигүү эвостер—54,5 хуу, бүтүрүлгө ажылчылар болгаш колхозчулар—60,8 хуу.

Украинанын Совет Социалистик Республикасына март 3-те болуп өртөн соңгулдарга ажылчы чоннар депутаттарынын 26 област Советтеринге, 778 район Советтеринге, 304 хоорай Советтеринге, хоорайларга 87 районнар Советтеринге, 11.570 көдө Советтерге болгаш 564 суур Советтеринге депутаттар соңгултуулар.

Соңгулчуларын нити саныннан област Советтеринге соңгулдарга 99,98 хууу, район Советтеринге 99,94 хууу, республика болгаш област чыгыргалык хоорай Советтеринге 99,95 хууу, район чыгыргалык хоорай Советтеринге 99,96 хууу, хоорайларга районнар Советтеринге 99,96 хууу, көдө болгаш суур Советтеринге 99,99 хууу киргизген.

Депутаттарын кандидаттар дөш област Советтеринге соңгулдарга соңгулчуларын—99,76 хууу, район Советтеринге 99,76 хууу, республика болгаш област

ОКТАБРЬГА УТКУШТУР

Октябрың социалистик Улут революциянын 40 чыл оюнга чедикширинин ужуражы дөш Бай-Тайга районун малчылар тодаргай хүлээгелерин алган, кымыак ажылдап турар. Кыштагаларда малчылар боттарың күжү-биле 36 чуртталга бажынары кылып алган, 10 бажынарын кымыак түдүк шөдөринде бүрүн өккөп дүжүргөн. Бо ажылдар ылангыя Сталин аттыг колхозтуң кыштагаларында эңне организастык чоруп турар.

Молотов аттыг колхозтуң Кара-Халде малчылары бирээзинге-ле 500 хой кирер ийи кажаларын туткан. Малга таарымчалыг эки кажалар түдүп алдырып.

Кызылдың Күлтура бажыңыңа

Кызыл хоорайнын күш-ажылчы херэжениери Делегет херэжениеринин хүнү—март 8-те бо чылын кайгызылган-даз артык чедикшириндег уткан. Кызылдың Күлтура бажыңыңа хой киши киргизилгил хуралга ажыл-агый, күлтура талазы-биле чедикширинин, амдыралда өөрүшкүлүг чаартылгаларын демдегел өртөн.

Коммунисттерин болгаш совет чыгыргалык ачы-халызы-биле бистик херэжениеринин чедип алган улут тейлегерин Делегет херэжениеринин хү-

чыгыргалык хоорай Советтеринге 99,56 хууу, район чыгыргалык хоорай Советтеринге 99,51 хууу, хоорайларга районнар Советтеринге 99,58 хууу, көдө болгаш суур Советтеринге 99,72 хууу балдылаан.

Украин ССР-ий ажылчы чоннар депутаттарынын чер-чер Советтеринге депутаттар шунту 336.803 киши соңгултуулар. Соңгултуулар депутаттарын аразында херэжениер 112.178, азы 33,3 хуу, СЭП кезигүүнери болгаш кезигүүнери кандидаттар 142.958 азы 42,5 хуу.

Белорус Совет Социалистик Республикасына ажылчы чоннар депутаттарынын 7 област Советтеринге, 164 район Советтеринге, 69 хоорай Советтеринге, хоорайларга 11 районнар Советтеринге, 1922 көдө Советтерге болгаш 98 суур Советтеринге депутаттар соңгултуулар.

Дандыга кирген соңгулчуларын нити санына балдылаштырып: област Советтеринге—99,98 хууу, районнар Советтеринге—99,98 хууу, хоорай Советтеринге—99,98 хууу, хоорайларга районнар Советтеринге—99,96 хууу, көдө болгаш суур Советтеринге—99,99 хууу киргизген.

Коммунисттерин болгаш партия кезигүү эвостеринин болгуну кандидаттары дөш: област Советтеринге 99,79 хуу, район Советтеринге—99,81 хуу, хоорай Советтеринге—99,49 хуу, хоорайларга районнар Советтеринге—99,29 хуу, көдө болгаш суур Советтеринге—99,70 хуу, соңгулчулар балдылаанар. Белорус ССР-ий бүтү-ле чер-чер Советтеринге 69,777 депутаттар соңгултуулар. Оларын аразында херэжениер—33,25 хуу, СЭП кезигүүнери болгаш кезигүүнери кандидаттар—43,34 хуу, партия кезигүү эвостер—56,66 хуу.

Узбек Совет Социалистик Республикасына Дөш Социалистик Президиумунун алган соңгулдар түдүсүндө оларын дугайында мөдөзөр боугар алдыга, ажылчы чоннар депутаттарынын 9 област Советтеринге, 155 районнар Советтеринге, 29 хоорай Советтеринге, Ташкент хоорайда 6 районнар Советтеринге, 84 суур Советтеринге болгаш 964 көдө Советтерге депутаттар соңгултуулар. Соңгулдар үзүндө балдылаштырып (соңгулчуларын нити санын хуууларга алдыга) област Советтеринге 99,99, районнарына—99,99, хоорайларына—99,98, Ташкент хоорайда районнар Советтеринге—99,98, суурларына—99,98, көдөниинге—99,99 хуу соңгулчулар киргизген.

Коммунисттерин болгаш партия кезигүү эвостеринин болгуну кандидаттары дөш (балдылаштырып киргизген соңгулчуларын нити санына хуууларга): област Советтеринге—99,73, район Советтеринге—99,86, хоорайларына—99,39, Ташкент хоорайнын районнар Советтеринге—99,42, суур Советтеринге—99,45, көдө Советтерге—99,91 хуу балдылаштырып берилген.

Республикада бүтү-ле чер-чер Советтеринге 43.824 депутаттар соңгултуулар. Соңгултуулар бүтү депутаттар коммунисттерин болгаш партия кезигүү эвостеринин болгуну кандидаттары болуп турар. Депутаттарын аразында херэжениер—32,8 хуу, СЭП кезигүүнери болгаш кезигүүнери кандидаттар—54,7 хуу, партия кезигүү эвостер—45,3 хуу.

Ичкангаш, балдылаштырып түдүсүндө болза, соңгулчулар коммунисттерин болгаш партия кезигүү эвостеринин болгуну кандидаттары дөш чыгыш ап-сеткилдик балдылаан көргүзүп турар.

Малды менди болгаш хой кыштагалар, ояш чаш таян бүрүн өртүп алды чорук Октябрың алдарың оюнга колхозчу малчыларын күш-ажылчы белээ болуп.

Малды менди болгаш хой кыштагалар, ояш чаш таян бүрүн өртүп алды чорук Октябрың алдарың оюнга колхозчу малчыларын күш-ажылчы белээ болуп.

Байыркы хуралга келген мурунчы илелерге, убагаларга Кызылдың пионерлер байыр чедирген. Хоорайнын бүдүрүлгелеринде, калык камгалалында, улус өөрдилге системасында ажылдап турар, базал хой уруулар азырап өстүргөн илелерин мурункуда чүг чугаалап кижилер Коммунисттерин болгаш совет чыгазак өөрүп чедирген чүрктө ханымында илелерин.

Бүтүрүлгө болгаш хой кыштагалар, ояш чаш таян бүрүн өртүп алды чорук Октябрың алдарың оюнга колхозчу малчыларын күш-ажылчы белээ болуп.

1957 чылда күрүңеге зыт дужаарын ийи катан болгаш сүт дужаарын бүдүн чартык катан көвүдөдилиңер!

Смоленск областың эр, херэзжен колхозчуларынын, МТС-теринин болгаш совхозтарынын ажылдакчыларынын, көдөз ажыл-агыйынын тускай эртемниглеринин

Совет Эвилелиниң көдөз ажыл-агыйының бүгү ажылдакчыларыңа

КЫЙГЫРЫ

Эргик эштер!

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары, а оларын-биле кады чер бөмбүрээнде бистик бүтү өндүртүшкө Октябрың социалистик Улут революциянын дөртөн чыл оюн байырагы байыраар хүнге чедир чүгө каш айлар өрткан.

Совет өргө-чагырганың долгунуң келген 40 чылдарың дүгүзүндө бистик Төрөн чуртувустуң улустары Коммунисттерин болгаш партиянын улуттулгалы-биле улут болгаш алдарың орунту өртөн. В. И. Ленинниң чагыларын өдөрбөшкөн, оларын амдыралга боттандырышкан, совет кижилер бистик чуртувусту күчүлүг илдуулаштып күрүңе болдурган, оң ачымында ол чорук оң камгалаңар аргазын быжыктаар болгаш немц фашизм шыкаш кыдыг араатан дайынын тиклеп үнөр арганы берген.

Көдөз ажыл-агыйын, улуттуулук болгаш туудуң айтыргаларың талазы-биле партияның Төл Комитетинин Плениумунын төөтүгү шийтирелеринин соода база ылангыя СЭП-ий XX съездинин шийтирелеринин соода бистик чуртувуска болган кайгачык улут эскерлигилерин бистерин шунтувусту өртүп турар. Бо чылдарың дүгүзүндө каң, шой, прокат бүдүрүп үндүрер, хөмүр даш болгаш нефть тывары хей катан көвүдөр. Колхозтарын экономиказы быжыккан.

Сибириниң болгаш Казахстаның узу-кымын көзүбөс кур делгемнерин шийткел азыр дөш демиселче совет улусту Коммунисттерин болгаш партия дилин-биле эдирген. Ичкангаш, кыска хууула, 2—3 чылдык дүгүзүндө, 35 миллион гектар ажыг кур болгаш куруккан черлерин шийткел алган, а 1956 чылда күрүңе болза, 1955 чылдыкыдан миллиарды ажыг пүт хей таразын белеткел болгаш салып алган. Смоленск областың ажылчы чоннары бүтү совет улус-биле кады тараа бүдүрелерге чедип алдыган чедикширинге өөрүп турар.

СЭП Төл Комитети болгаш РСФСР-ий Министрлер Чөвүдөли көдөз ажыл-агыйын бүтү ажылдакчыларыңа Кыйгырыңа бисте зыт бүдүрер ам-даз оюм өртүп турарын айтыкан, ичкангаш колхоз, совхоз, район болгаш област бүтү эшти, сүтү болгаш мал ажылың өскө-даз продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүңе дужаарын дыка көвүдөткөн турарыңа көдөз ажыл-агыйың бүтү ажыл-ишчилерин кыйгырган. Бистик област көдөз ажыл-агыйың кол утанышынын—дөш-келер азын болгаш мал ажыл болуп турар. Бистер чурта хей эшти болгаш сүтү бээр ужурап бис.

СЭП Т-ийниң болгаш СССР-ий Министрлер Чөвүдөлиниң Кыйгырыңа харымлашкан, областың колхозчулары, МТС-тер болгаш совхозтар ажылчылары мал ажылыңын продуктуларын бүдүреринин болгаш күрүңе дужаарың херэз ам бо чылын бестин дыка экишдеринин аргаларын дилеп турар аларган. Эшти болгаш сүтү бүдүрерин көвүдөткөн ажылчыларын хей куруларларын илелертен үнелит болгаш солун хей-хей саналарын көдөз ажыл-агыйың ажыл-ишчилерин кыйгырган. Ол саналарын өөртөн көрүшкөн. Смоленск областың колхозчулары болгаш совхозтарының ажылчылары, көдөз ажыл-агыйың тускай эртемнигилери боттарың аргаларын санап көрөш, мал ажылыңын продуктуларын бүдүрерин көвүдөткөн талазы-биле көмөчлөргөн колхозчуларын болгаш совхозтар ажылчыларынын хуралдарыңа чугаалажып көрөш, өртөн чылын дужаарыңыңа эшти 2 катанга зөвөш эвостер, оң иштинде хаван эдир 4—5 катан, сүтү—бүдүн чартык катан хейнү 1957 чылда областың колхозтары болгаш совхозтары дужаар деп социалистик хүлээгелерин алган.

1957 чылда областың колхозтары болгаш совхозтары күрүңеге эшти 1956 чылда 22 муң тоннамын дужаарыңа улут шунту 45 муң тоннамын, сүтү өрткөн чылын 145 муң тоннамын дужаарыңа улут 220 муң тоннамын дужаар.

Хей-хей колхозтар, совхозтар болгаш районнар 1957 чылда күрүңеге эшти болгаш сүтү дужаар талазы-биле ийитиле-биле элөөн белик хүлээгелерин алган.

Иага районун колхозтары 1957 чылда күрүңеге эшти дужаарын өрткөн чылдыкында дөшкөргө 3 катан көвүдөдү, 1060 тонна хаван эдир дужаар деп хүлээгелерин алган, ол дөшкөргө районга ортуула-биле 100 гектар тарыла шөлү бүрүңеге хамарыштыр алдыга 35 центнер хаван эдир болуп турар-дыр.

Ол районун Киров аттыг колхозунуң колхозчулары бо чылын 100 тонна хаван эдир, азы 100 гектар тарыла шөлү бүрүңеге хамарыштыр 100 центнер хаван эдир дужаар, баста илөө бүрүңгөн 4 муң килограмм сүтү, азы көдөз ажыл-агыйың ажылдагыт 100 гектар черинге хамарыштыр 400 центнер сүтү сазрын шийтирелер.

Красинский районун колхозтары бо чылын 12 муң баш хаванарын семирт азырап болгаш күрүңеге дужаар деп хүлээгелерин алган, ол дөшкөргө гектар тарыла шөлү бүрүңеге хамарыштыр 20 центнер хаван эдир болуп турар-дыр.

Смоленск районун «Жуковский» совхозу күрүңеге 300 тонна хаван эдир, азы 100 гектар тарыла шөлүңге хамарыштыр 111 центнер хаван эдир дужаар деп хүлээгелерин алган.

Смоленск областың эр, херэзжен колхозчулары, МТС-тер болгаш совхозтар ажылчылары бистерге мыңдык белик хүлээгелер күженишкениң болгаш берге болуп турар. Дайым сөзүңгелги чылдарың дүгүзүндө эшти белеткелерин болгаш салып алдырың планын 1955 чылдыкында дөшкөргө колхозтар 41 хуу, совхозтар 15 хуу немей өстүргөн, эшти белеткелерин болгаш салып алдырың планын өртөн чылын бир-ле дугаарында күтүселинчиге чугаалазга-ла четир. Ичкангаш, колхозтарын болгаш совхозтарың өт дужаарыңа ийи катан көвүдөдү чорукту, дайым сөзүңгелги чылдарың дүгүзүндө чедип алдыган эңне белик дөшкөргө чедип алдыр бис.

Бо дөшкөргө бөлөн эвөс херек деп чүвени бистик киж бүрүп билер. Эвөш эвөс берелерин ажып өрткөн база улут организастык ажыл негетинер. Ичкангаш ону кылдыр бис, ону бистерден совет улус, бистик партиямыстың Төл Комитети болгаш Совет чыгап манай турар.

Улус дагы бестин андара туудуптар аргалыг деп кайы-шагдан бээр чугаалап турар, бир эвөс улус күрөө болза, ол бүтү чүвени кылып болур. Ол кыдыг болуу-даз турар. Совет кижилер эңне дилим күтүшкениң херек кырында боттут чүд болдурдулар аргалыг деп чүвени кур черлерин чыгырчын амалчыларының эресмалдарың чедикширин көрүшкөн. Совет кижилер улут болгаш нарын сорулгаларын бир-ле дугаарында шийтирелер турары бо эвөс, олар ол сорулгаларын көдөз чедикширинин шийтирелер келгенер, чүгө дөшкөргө олар боттарынын күштеринге бүдүрелдигер, Коммунисттерин болгаш партиянын планарын амдыралга боттандырап деп шыңчы күрөө-биле хайыкканар.

Ол бүтүгү боттарымыстың дужаалагыстан билер бис. Ада-чурттуң Улут дайынының чылдарыңа дайының аг-шерилерин Смоленсктин черинин бир жуу-дан бир ужуңга чедир өрткөннер болгаш оон хоорайларын база суурларын бүзүңү-

лар болгаш хүл-ийба болдурганнар деп чүгө бүтүгө билдирер. Хооуурунган черге амдыралды катан тургузары онза берге турган. Ичкангаш-даз Смоленсктер бергелерин көрүшкөн, амал-херекче дилим-биле кийришкенер болгаш эки түнүгелерин чедип алганар. Илангыя партияның Төл Комитетинин сентябрь Плениумун шийтирелеринин соода көдөз ажыл-агыйың бүтү алдырларын көдүрө талазы-биле хайымышынын азыл калбарган. Бир эвөс партия организастыларынын, колхозтар улуттулгаларынын, колхозчуларын бүтү-ле күштерин болгаш эрга-кемчелерин калдыг-даз берге сорулгаларын шийтирелеринче мөөнөштер болза, байлаз дүгүңи-биле эңижий бээр дөшкөн бичи-даз, улут-даз херектерге көрүп бүзүрөөн бис.

Колхозтарын байлакшымы оортан улут көмчөөдүн-биле хамарыжын турар бистик амал-агыйымыстың кол алдырларын бирөөн—дөш-хендир ажыл үр үе-ин иштинде сандаргай байлага туруп турган. Ийи чыл иштинде амалыңа амалыңа түнүсүндө област дөш-хендир бүдүрүлгелерин байлаз дыка экишкөн.

Белик шыгыг област болуп Смоленсктин черинге шыгыгыг шаңарыг болдуртуң өргөмөс чугаалажың дугайында хей чылдарда чугаалажып турган, ичкангаш-даз олар чөк турган. Ичкангаш ол ажылды бүтү чон кылып кирештерге—шымыгыг ийи муң ажыг шаңар чыгыш чыл иштинде кылдыган.

1955 чылда сибос амал-агыйының туудуңга кийришкен бис, ичкангаш ол сорулгаларыңа чыгыш чылдык дүгүзүндө шийтирелер алган бис.

Чыгыш чыл иштинде чыгыш-аай телевиделин 600 хаван камачырын тузар деп берге болуп дөш херекти өрткөн, 1956 чылда телевиделин алган бис. Ичкангаш ону база-ла бүдүрүп алган бис.

1953 чылда областың колхозтарыңа мыймыгтың бода малга чыгыш-аай телевиделин чыгыш-даз тууу чөк турган. Сөзүгү ийи чылдарың дүгүзүндө мыймыгты бода малды баш санының чартык келген эки кылган мал камачаларыңа кийриген бис.

Ичкангаш сүтү болгаш эшти көвүдөдүң сорулгаларын шийтирелери ба-за-ла мыйыг болуп—шунту чүгө бистерден хамарыж. Бир эвөс бүтү-ле күштерин болгаш херектилерин ол сорулгаларын шийтирелеринче мобилизастап, бистик бүтүр турарымыс шыкаш, ону боттандырап дөш чыгыш-даз киж арпайн кирештер болза, сорулга база-ла күтүселин турар.

Күрүңеге өт дужаарыңа көвүдөдү талазы-биле алган хүлээгелерин күтүселин бис хамыктын мурунда хаван ажылын бүтү көмчөтөр-биле көжүдүрелерин күрөө-биле чедип алдыр бис, ичкангаш хаван оолдары алдырыңа туугулаз төрүр хаванарын калбаа-биле ажылаан турар.

Хаван эдир бүдүрерин көвүдөдү талазы-биле көмчөтөрлөрн алдышкан. бис оон-биле кады колхозтар болгаш совхозтар бүрүңгө чыгыш-даз баш мал семиртиге чөкө күрүңеге дужаарыңа дөш мыймыгты бода малдарын болгаш хойларын немеле семиртиге, көмчөтөрлөргөн база организастап турар бис. Күштарың өртүрүлгелерин болгаш немеле көмчөтөрлөргөн база көвүдөдү бис.

Мал ажыл—бистик областың көдөз ажыл-агыйының кол болгаш эңне орулгалыг алдырларын бирөөн. Ол азыр болза колхозтарын экономиказын узам мыйи быжыгларын илелерин сүтү болуп турар. Алган хүлээгелерин күштерин чыгыш ийитин амал-агыйының орулгалыг болдур боттар арганы бээр, бистик колхозтарымыс бай, а колхозчуларын амдырал-чуртталгазы узам-ла бай-шылап болгаш културалуг болу бээр. Боттарымыстың күштеривисе бүдүрелдиг бис, калды-даз бергелерин ажып өрткөн бис, ичкангаш боттарымыстың сөзүгүсө ээ болуп бис.

Малга чүгө бүдүрелдиг бис? Чүгө дөшкөргө, бистик областың колхозтарыңа болган совхозтарыңа боттарың херөөгө шыкашыды, ийитин амал-агыйың күштерин күштерин болгаш шаг-уни харымнасы кайгаччылыг хаван амаачылар, саяачылар, бызаз амаачылар, калдарчылар хей. Ам колхозтарың улуттулаздыга партияж, совет болгаш амал-агыйың ажылдык улут дужаалажың боттарыңа шийткелди алган кижилер туруп турар.

Смоленск областың колхозтарыңа буруннар кайы хире бекке көдүрүлүшкүн-биле бүдүрелдиг бөр чорурун оларын орулгаларын өрткөдү тодаргай чугаалап турар. Бир эвөс 1954 чылда областың колхозтарыңа орулгаларың чүгө 279 миллион рубль турган болза, 1956 чылда ол орулгалар 800 миллион рубль ашкан.

Ичкангаш, бистик амалымыс четкөстөр ам-даз хей. Тарааларың дүжүгү бисте ам-даз чыгыш, ол чорук мал ажылын көжүдүрелерин улут бергелерин тургузуп турар. Ичкангаш-даз шөдөр ийи кемчилерин, чыгыш тарылыңа үлгелерин чорудар болгаш тараа амал-агыйың хожулажыңын бо чылын ажып өрткөн дөш бүтү көмчөтөрлөрн ап турар бис.

Бисте өскө-даз бергелер болгаш шийтирелетинмен айтыргалар ам-даз хей. Смоленск областың мырнай чыгыш чыга-ла Эвилелин хожулангай областырың бирөөн кылдыр санатынып турганын чыгырчын херөө чүг боор. Ол хожулажыңын амалың өрткөн дөш хей чүдөдөрн кылган бис. 1957 чылда буруннар чаз улут бажымын кылдыр болгаш Россия Федерациясының мурунчы областырың болгаш крайларының аразында хүндүгү чери чалаан азыр деп болалдыг бис. Мырнай чыгыш өрткөн үеде хожулангай турган областың эр, херэзжен колхозчулары, МТС-тер болгаш совхозтар ажылчылары бистер мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болга көвүдөдүң сорулгаларын боттандырап дөш демиселчир турар бис, ичкангаш экономика талазы-биле элөөн быжыг областарга, крайларга болгаш республикаларга ол сорулгаларын шийтирелерин ороакчын чыгып болуру чыгыш чөк.

Эшти болгаш сүтү бүдүрерин база күрүңеге дужаарын дыка көвүдөдү дөш көдөз ажыл-агый-продуктуларын бүдүрер талазы-биле адыгы беш чылын оопаларың хууула бестинде күтүсөдү дөш. Улут Октябрың дөртөн чыл оюнга төлөпиг ужуражы дөш социалистик чарышты калбартамыннар деп бистик чуртувустуң бүтү колхозчулары, МТС-тер болгаш совхозтар ажылдакчыларын кыйгырып тур бис.

Бистик бо кыйгырымыс бистик чуртувустуң социалистик көдөз ажыл-агыйың бүтү амал-ишчилерин күштеринге илг үнелеп көрүшкүңү болдур дөшкөргө быжыг бүдүрелдиги илелерден тур бис.

Илаа Төрөн чуртувуска хей

Ажылчы чоннар депутаттарынын Кызыл хоорай Совединге 1957 чылдын марттың 3-те сонгутурган депутаттарның даңзызы

Номеров Александр Анатольевич — Бая-Хемик № 1 сонгулда округу.
Ковицкая Вера Федоровна — Чайлаг-тын № 2 сонгулда округу.
Бочегов Федор Антонович — Горо-доктун № 3 сонгулда округу.
Мажова Александра Петровна — чөөн таламы № 4 сонгулда округу.
Голунов Сергей Николаевич — Бом-уалдын № 5 сонгулда округу.
Спиридонова Галина Алексеевна — Первомайский № 6 сонгулда округу.
Релина Нина Валерьевна — Сте-пнянский № 7 сонгулда округу.
Балиткин Владимир Николаевич — Кривокут № 8 сонгулда округу.
Антипина Валентина Васильевна — Пушкинский № 9 сонгулда округу.
Сычев Николай Васильевич — Ени-сейский № 10 сонгулда округу.
Сундуй Ошар Самданович — Заводтун № 11 сонгулда округу.
Попов Анна Павловна — Пролетар-ский № 12 сонгулда округу.
Салымова Елизавета Барановна — Ипподромтун № 13 сонгулда округу.
Умных Галина Николаевна — Суворов-ский № 14 сонгулда округу.
Светашева Клавдия Ивановна — Водост-ун № 15 сонгулда округу.
Усольцева Александра Степановна — Суворовский чөөн таламы № 16 сон-гулда округу.
Резанов Иван Григорьевич — Суворов-ский № 17 сонгулда округу.
Кыргыз Серийма Токматовна — Про-токтун № 18 сонгулда округу.
Гончаренко Александра Кирилловна — Авиационный № 19 сонгулда округу.
Глухих Валентина Павловна — Ави-ационный ортаагы № 20 сонгулда ок-ругу.
Маллан Ойя Лабачевич — Авиационный муруу таламы № 21 сонгулда округу.
Яковлева Евдокия Васильевна — Транс-порттун № 22 сонгулда округу.
Яковлев Трофим Яковлевич — № 27 муруу таламы сонгулда округу.
Ким Леонид Иванович — Транспорттун ортаагы № 24 сонгулда округу.
Захаров Александр Филиппович — № 25 амычын сонгулда округу.
Арагач Зоя Борисовна — Дорожный-ный № 26 сонгулда округу.
Алдын-Херел Алексей Хурелович — Типографский № 27 сонгулда округу.
Самчат Сания Аржановна — Типогра-фский ортаагы № 28 сонгулда округу.
Кочетов Сергей Буямыч — Кочетов-ский № 29 сонгулда округу.
Сарен Сергей Потапович — Интерна-циональный № 30 сонгулда округу.
Аранчин Юрий Луджович — № 31 совет сонгулда округу.
Ковалев Александр Григорьевич — Ин-тернациональный ортаагы № 32 сон-гулда округу.
Байраков Елена Шариповна — Сельский-ный № 33 сонгулда округу.
Ануудинов Александр Васильевич — Сельский ортаагы № 34 сонгулда ок-ругу.
Корнеев Григорий Васильевич — Пролетарский № 35 сонгулда округу.
Бармалова Зинаида Павловна — Пролетарский ортаагы № 36 сонгулда ок-ругу.
Малофеев Николай Яковлевич — Ок-тябрьский № 37 сонгулда округу.
Ваткина Раиса Алексеевна — Садыгын № 38 сонгулда округу.
Гушина Прасковья Ивановна — Октябрьский ортаагы № 39 сонгулда округу.
Кочетков Василий Андреевич — Кы-зылтын № 40 сонгулда округу.
Губина Ольга Петровна — Комсомольский № 41 сонгулда округу.
Гимомедова Раиса Степановна — Проф-союзный № 42 сонгулда округу.
Норбу Хажитпа Кожаровна — Комсо-мольский чөөн таламы № 43 сонгулда округу.
Женгелова Степанида Ардаевна — Комсомольский барын таламы № 44 сонгулда округу.
Другова Клара Степановна — Красно-армейский № 45 сонгулда округу.
Киселев Петр Тимофеевич — Красноар-мейский № 46 чөөн таламы сонгулда округу.
Попов Владимир Иванович — Рабочий-ный № 47 чөөн таламы сонгулда округу.
Мертин Сергей Сайбулович — Рабочий-ный № 48 барын таламы сонгулда ок-ругу.
Тамбиль Соля Самбилович — Рабочий-ный № 49 сонгулда округу.
Васильева Елена Павловна — Сельский-ный № 50 чөөн таламы сонгулда округу.
Плутаев Василий Александрович — Бо-лотинский № 51 сонгулда округу.
Гневашова Валентина Алексеевна — Болотинский муруу таламы № 52 сон-гулда округу.
Юдина Анна Андреевна — Шевченко-ский № 53 сонгулда округу.
Кандауров Павел Федорович — сонгу-таламы № 54 сонгулда округу.
Суздальцева Валентина Павловна — Ленинский чөөн таламы № 55 сонгу-лда округу.
Ивантеева Валентина Ивановна — Ле-нинский барын таламы № 56 сонгу-лда округу.
Иолупаева Ольга Федеевна — Кочетов-ский чөөн таламы № 57 сонгулда ок-ругу.
Воронцова Надежда Николаевна — Кочетовский барын таламы № 58 сонгу-лда округу.
Кузьмина Мария Павловна — Октябрь-ский чөөн таламы № 59 сонгулда ок-ругу.
Куренев Василий Васильевич — Ок-тябрьский барын таламы № 60 сон-гулда округу.
Микова Мария Васильевна — Рыноктун чөөн таламы № 61 сонгулда округу.
Житков Федор Алексеевич — Рыноктун барын таламы № 62 сонгулда округу.
Стрельников Николай Иванович — Сельский тей № 63 сонгулда округу.
Кендешев Екатерина Седик-овна —

Бурят-Моол АССР. Бурят-Моолга сөөлү 5—6 чылдарын дургузунда элзэн каш ужал-чул шугуунун ажиткан. Он бир аймактарда ам самолет хонар шалдар бар. Самолеттер паркы дькс өскөн Чоокка чедир-ле ма-наа чүтле «ПО-2» хевирин самолеттарын ажитлап турган болза, ам «АН-2» болган «АН-2» хевирин самолеттарын база ажитлап турар. Колхозчулар, МТС-тер болгон советтер ажитчылары база кедээ интел-лигентин солунарын болгон журналдарын үнгөн хүнүндө-ле ап турар апарган. Чурукта: Улан-Удээн почта болгон кижилер чедирин келген «АН-2» деп баштайгы самолет чаз аэропортта. Фото М. Министин.

СЭТА-нын фотохрониказы.

ЧЕДИИШКИНЕРНИ БЫЖЫГЛААР

СЭП-нин XX съездинин транспорт таламы-биле салган сорулгаларын амыл-дала боттангырышкан, бестин областын автотранспорт ажил-агыйнын амыла-чыллары чаз-чаз чединкинерин чедип ап турар. Областын улеттүрүнү, кедээ ажил-агыйнын болгон уаус ажил-агыйнын есе-лаа бүтү алырларын шапкын көтүрүлүш-биле чергелештир автотранспорттун ужал-агыйнын хүн-бүтү улам улагалын турар.

1945 чылда турганында денжерге 1956 чылда чүтле Тыва автотрестин сис-темазында чүк сөөртүр автомашиналар-нын саны тос катан, автобус паркы 55 катан өскөн. Он бир чыл бурунгар Кы-зылдын АТК-ында чүк сөөртүр болгон чик таксилер чок турган болза ам он-он чылдыг таксилер бар апарган. Сөөртүр ге-лерде чүк сөөртүрүлгенин кемчээли ы-лаа улагалган, 1945 чылдаагы денжерге 1956 чылда чүк сөөртүрүлгөн тонна таламы-биле барык 36 катан, тонна-кило-метр таламы-биле 15 катан улагалган, пассажирлер хандырылганын кемчээли 51 катан өскөн.

СЭП-нин уаус ажил-агыйн хөтүлү-рин амылгы беш чыл панынын автотранспорт таламы-биле сорулгаларын күт-сестилген. Тыванын автотрестин чүк сөөртүрүлгенин панын бо чылдын фев-ралында тонна таламы-биле 119 хуу, тон-на-километр таламы-биле 120 хуу болгон пассажирлер хандырылганын 144 хуу күтсестилген. Инчаарга чүк таксилер то-дөвиринг-километр панын 113 хуу бол-гон чик таксинин төдөвиринг-километр

Чыгышы М. Саган

Чаз-Хал районун Ленин аттыг колхозтун чыгышы М. Саган чыгынын олар ажалдаын ужалуу эки ор-ганизастан келген. Ам бо уеде оон ажал-дамында чыгынын күжү канчаланма-даа, семис.

Чыл бүрүдө төрөөн белерин кулуун ол чангыс-даа апарал чокка доруктуруп

Колхозчу малчынарда

Чөөн-Хемчик районун Жланов аттыг колхозтун койжуу Бөен төрөөн 138 койдан 140 хураганарын, өшкү кадар-чы Часный төрөөн 136 өшкүдөн 146 анайларын болган Шалаахай төрөөн 6 инектин бызааларын менди доруктуруп туралар. Төрөөн малга болгон малдын чаш төлүгө чидирит көк ситенин, кон-центраторын кыштагаларже сөөртүр эте-лөөн.

Х. АДЫШАА.

Улуг-Хем районун Калинин аттыг колхозтун шөр мал массалы-биле оолд турар. Койжулар Нурсат төрөөн 174 койларын, Балбар төрөөн 107 кой-ларын хураганарын чидирит чок ал-гылаан. Колхозтун шөр малдын кыш-кы байдаты эки.

М. БАГАЛДАЙ.

Барын-Хемчик районун «Болше-вик» колхозтун койжуу Лесков төрөөн 141 койларын 147 хураганарын менди камгалап алган. Артан койларын хура-ганарын бүгүн камгалап алырын мал-чын хүдөөнтөн.

Н. СЕРИЧ.

Чаз-Хал районун Ленин аттыг колхозтун койжуу Даржаанов колданында төрөөн 120 койларын 128 хураганарын, өшкү кадарчы Артаал төрөөн 104 өш-күдөн 118 анайларын бүгүн камгалап ал-гыткан. Кожкар-оола уурткан кыштагаларже мал-чын сөөртүр аяно эки ажил-дап турар.

Д. ДОРЖУ.

Күш-ажылчы чедиишкни

Чөөн-Хемчик районун кедээ ажил-агый муракчыларын хураам болган. Апаа эркен чылын түнөөлөр болгон бо чылда сорулгалар дугайында илетке-ди областын кедээ ажил-агый эргелелин начальниги эш Чевеков кылган.

Хураалдын түнөөлөдө районун муракчыларын БКАД-тын Бол кожтелин шаңгалалары тыгмыскаан. 1955 ажил-агый чылында чедиишкнир дөм муракчыларга биче алдын медаль, улуз жөнгүн медаль, радиопремия, карман шактары, дээрлик машина болгон еске-лаа үнөлдү чүдүлгө тыгмыскаан.

Коммунист партиянын болгон Совет чакаткы бөдүн кижилер дугайында са-гыш салдыкынында "харын кылдыр улам эки ажилдарын маңытканнар хүдөөнтөн.

С. ИКОННИНОВ.

Тудуг ыяжынын белеткели

Чаз-Хал районун Ленин аттыг колхозтун баштаар чери бо чылын чуруттал-ганын 20 бажыларын, малга 2 кажа-нын, гарж болгон 200 тонна тарва кирер салды тулар панын, Апаа интин-биле 1500 кубометр маш херек, ону белеткери ам доогулаан.

Колхозтун тудуг бригаданы бо хүнере-те чедир 1585 кубометр мийгит тайгада белеткеле. Оон интинден тудуг шөле-ринде 300 кубометрин сөөртүр алган. Чурутталганын үш бажыларын тайгада тутуаш, сөөртүргө белеткөөнөр.

В. ӨЛЧЕЙ.

М. МАНЗЫ.

Багай удуртулганын түнөөли

(„Партиянын XX съездин“ колхозтун отчөм-сонгулалы хуралы)

ОЛ БИСТИН ИДЕГЕЛИСТИ БУЗУРЕДИП ШЫДАВАН

Плетелдер доогулаан. Айтырлар чүк-чүтөн кутуула-ла тур. Малга дара-галы И. Шустов кайгай берген олур. Баштай кадарын И. Арканча айтырм: —Эртен кедээ ажил-агый чылы доо-гулаан болур чүк-чүтөн кире ай эртен. От-четтүг хуралын болгон колхозчуларын олча-ажыын хуваап боорин ийначга чедир саалаын турарын ужалуу чүт? Мурунда бо Черби-биле Кара-Хаакка ийи бичил колхозтар турла бекин, эртен-те отчөтте бистер бир күш-хүнүгө 3 кг тарва ап турдувус. Эртен чылын калхо-зувусту күжү улау, улам-ла шидалгыр байлактыг болуу деп чангыс улау колхо-зу кылдыр улагалтыр каттыккан алды-мыс. Инчаарга бо чылын бир күш-хүн-үгө чүтө чүтө 1,8 кг тарва ап тур-бар бис?

—Кайгамчыктыг чагай тараын чере-сугга каап, хонуларга куштар дой-лап турла, мынг болбойн канчаар! — деп, колхозчу Биришей, тутууну шыда-вааны ол боор, элзэн шыкмын узе кир-ди...

Язы-бүтү хей айтырларын баш-тайгаларын эш Шустов эреней кылдыр харымгалылаан. Оон даразына база-ла дыка хей айтырлар болгулаан соонда, савалдар өтөөлди.

Колхозчулар боттарынын савалдарын-га нургулайында колхоз баштаар черини ажалдаа чедирлерин болгон эш Шустовтун ажалта харымсалга чок, чалгаа, шүшөөн чөртү шыкмын-биле шүтүм-чүлөөнөр. Шустов —ужен-мунчу колхоз дарагаларын бирөөн, инчаажоо ол партиянын болгон колхозчуларын иде-лени бүүрүлгөн шыдаанын дээрин олур дөртү-биле чуталап турганар.

Бо таламы-биле чик кылдыр чамдык колхозчуларын савалдарын берөөлөр. Эш Шукутайнын чуталааны болза:

—Бир эвес ажалды эки организастан

башкарган болза, бистин колхозуус дег ажил-агыйн яны-бүтү алырларын ар-телин сорулаам 900-мун хире рубльге дойлавыс турган. Ону хей оругалым, бай-шымадым колхоз кылдыр бүтү ар-галар, четчир санын мал-лаа, чер-лаа бар-дыр. Машина, техника таламы-биле тү-нөөн дугааын четчирин турар-лар бис. Ажилдар күш база-ла четчир, Инчаарга ам четчирин турар чүе болза, ол бүтүн чөл организастанайн, шын башкарып шыдаайн турарында. Колхозтун баштаар черинде сүкөжир коллективтиг уду-рулга чок. Малагын бистин даргасы бо эш Шустов дөргө, бедерей шүшөөн, суларай киж чүе-дир. Эртен чылын колхозтар каттыккан турла, ону даргага сонгун алдымыс. Инчаа ол партиянын кийгири-биле келген, ужал-мунчулар-нын бирөөн дөргө бистер өөрүн-даа, апаа идеген-даа турган бис. Бистин ол идегелисти эш Шустов бүүрүлгөн шы-даван.

Ол колхозтун шүтүмчүлери чере-кончут шын. Колхозтун ажалында дыка улау четчестер бар. Колхоз бүүрүлгө-нин ан оругалыг кедээ — мал ажалы-ны бек бейгай кичөөлгөн кыл турар. 500 ажил баш яны-бүтү малдар өлгөн. Бичил өлгөнүн дугайында оларын чамымынга акт тургусуан, бо таламы-биле бүүрүлгөн кижилерге харымсалга хүдөөнтөн. Колхоз эркен чылын белет-келе чөтүр мал кемчирини чүтө 30 ажил хуууу белеткөөн. Ам ситен төнтөн. Чамдык фермаларда мал чутап өтөөлөн. Кара-Хаак ферманында 300 ажил инек-терин чир ситен тургал.

—Колхоз даргасы эш Шустов болгон баштаар черин кижилерге малчылар-ын амылдарынче ханмап кирбес, ып-чанчыл Кара-Хаак ферманынын чамдык савалдарын бекин эш Шустовтун ажалга чедир тыгмыскаан. Ол Кара-Хал болгон Кам-Дат ферманында база-ла барбайн турар — деп, колхозчулар Канчыр-оо,

Аракчаа олур шүтүмчүлөөнөр.

Алаан болгон күш ажалы база-ла ды-ка багай байдалда туруп турар. 34 ха-воинер, 1134 дагалдар ажалга баксы-ранкыдан болгон зарылдан өлгөн.

—Халык фермын калдык байдалын турарын кым-даа сонургамыс-тыр. Инчаарга бистин фермын ханванары де-каарга чедир кажаа чок, ажил черлерге турган болгон кемчилге ам-даа дыка багай. 58 хава оолдарын баксыран чыдагалымын ыла. Байдал мынг турла оон калдык оругалыг маваар бис—деп, алаан фермыны ажалдан турар эш Савога чуталаан.

Ажил-агыйнын чамдык адырлары оругалыг болур туржук, харын кама-галыг болуу, хей күш-хүнери чарыг-дытылган. Чикжэ, чиксини салган 26 муу рубль оругалыг алыр деп планваан болза, чүтө 150 рубль алдынган болгон апаа 1260 күш-хүненин чарытаан. Бир эвес оон сайыларды болза, оон бети дөргө-ле 40—50 муу рубль оругалыг ап болур дээрин колхозчулар Никитин, Правильников олар чуталааннар. Төрүт дагалдан 70 чуугалар алыр турган чүт-ле 38-ти алган.

Часкы таргалыгын паны-даа күтс-тинген, дүжүт-лаа чагай үнгөн. Инчаар-га бир гектардан 12,5 центнерин алыр деп планваан, чүтө 10,2 центнерин ал-ган. Оон чылагалы чүдө? Ол дугай-ында колхозчулар мынча дөөнөр:

—Апаа алымын калга колхоз-даа, МТС-даа багай белеткөөн Инчаанам чамдык таргаларга улау чилгирин бо-лурган. Череге, Кара-Хаак сурун чо-гулга 40—50 га хире черин тараачын мал чигген. Тараа ажалдаан колхоз-даа 2—3 ай ургучулан. Кара-Хаак учас-тунга маняраа тараа кышка чедир-ле күш доу болуу турганын кончуг зар-лаачы болган—деп, колхозчулар Ламба. Дамдын олур шүтүмчүлөөнөр.

Болхотта эш Андреев баштаан 5 агро-

номнар бар. Бедик дүжүт дөм оларын алган хөтөөлөр күүдөт.

Колхоз болза, Кымылдын чөөнүлде тур-лар. Инчаанам хоорайнын чонун ноза, картофель-биле хандырыр болгон оон эвөөс оругалыг ап болур. Инчаанам-жоо ноза, картофель огурунууна ила-нын күтсестөөн, оон дүжүл кончуг ку-ду болган.

ОЛ БУГУНУ ААР-СААР ЧҮҮЛДЕР ДЕП БОЛУР БЕ?

Хурал жиг түлүктөн турла, Ефим Беспалов туруп келген. Колхозчуларга билинмейн турган бир-ле айтырмын тургууу келди.

—Черби бир кара өштү кемчирел. база дагалдарга бээр дөм 100 кг тарва кулурун кым чөтөганалымы? — деп, айтырды. Колхоз бугахатери эш Наво-лаын олче багайтыр киргени бир-ле ужал-луг болган. Даразына Набода санаа берип турган, ону элзэн бугадыр чутал-лап кааппан.

Колхозта учет, отчет дыка будучаа. Колхозчуларга аванымын бөрдө, оларын ажалдаанын барымдалаанай, чүтө не-гелелин бугаар берип турар. Инчаанам чамдык ажалдаан-лаа кижилер ажал-ын аваныга ап турганынын түнөөлө, колхозчулар колхозка 49 муу рубль ер-лиг, а колхоз колхозчуларга 178 муу рубль чедир төлөөсө. Бугахатер Набо-да колхозтун ажал-хөргөнгин кайы-ка-мазан чок, кара туралы-биле чарытап, хуу уластардан чүтү-даа садын ап тур-лар.

Колхозчуларын күш-хүненин кайы хамаан чокка бээр азы артыкка бижжи бээр барымдалар бар. Чикжэ, огорол бригаданын бригадирин турган Ботка-рен колхозчуларга 222 күш-хүнүн ажил бижип бергени ханмадалан илерөөн.

Колхозтун өнү-хөргөнгин чамдык кижилер кара туралы-биле төтөчтөп, сам-чытап турар. Агронем Ан рева бле кол-хозчу Маракунин олар ситенин оолд са-дын. боттарында ажиталаан. Склад ар-гелекчилер турган Буручкеев бле Са-дыкчап олар 2—3 муу хире түштүг рубль салчытаан. Колхозту Буга-цев бле аюоткаж Каваа олар атти

скалтан чөпсөөрлө чокка ап турганнар.

Колхозтун тарва, ситенин шөдүн хуу кижилер-даа, колхозчулар-даа тууулаа ажиталап турар. Бир эвес колхозчулар-нын чуталап турары-биле алыр болза, ол колхозта дыка хей мынг тырмачы чок чүдүлөр бар. Ону аар-саар чүдүлөр деп болур бе мынча? Черле болбас ужал-луг.

Ол бүтү четчестер ревизия комиссия-нын багай ажалдаанын болган. Ол комиссиянын даргасы, партия ортаагы-чинынын секретары турган Игнатиев ол бүтү четчестерин дугайында шиктир-лиг хөтөөлөр алырын улау, колхоз-тан бир молдурган болгон хавааны ал-ган, кымдан-даа чөпсөөрлө чокка чөргү-кан, бо дугайында база-ла хөтөө алды-мызан.

ЭН КОЛ ЧҮҮЛДЕРНИН ДУГАЙЫН УТУП БОЛБАС ТУРГАН

Бир эвес колхозтун ажалында мактаар чир чедиишкнир чөк, бүтү чүдүлөр четтес дээр болза, үндөнгө-биле шын эвес болур. Мынг болза-даа илеткенин эш Шустов ол дугайын кончуг эрен-ей чуталаан. Чүтө дөргө, ажил-хөргөнгин шиктир кирбөөдө ол чүтү чуталаар боорду.

Шынында мынг эвес. Колхозчулар-нын хей кезин партиянын XX съездин-ин төгөтүг шиктирлерин эрестиг күт-сөлдү дөм, болуун колхозтуну чечет-тедешкенин дөм шудуу, ак-сөткелдиг ажилдаан дээрин чуталаар херек. Кол-хоз бо чылын мал өстүреринин чамдык панынын күтсестөөн. Бир инектен саар-сүтүн, бир койдан кыргыл алыр дүктү панын ажил күтсестөөн.

Колхозчуларын аразында болуун ажил-хөргөнгин мастерлер. Кедээ ажил-агыйнын кайгамчыктыг муракчыларга база бар. Мында хей эвес чикчестер дөргөла. 400 ажил чыгынын кадары турар чыгынын, коммунист Биришей болгон он эки Н. Байыр-оол олар эр-кен кедээ ажил-агый чымын тус-ту-чунда 1200 ажил күш-хүненин ажалдан алганар. Колхоз эркен чылын чыгы-нда 92 муу рубль оругалы алган.

Савалдар Санжаа, Мангыр Бүске,

Кальчик, Широкова олар бир инектен-не 930-ден 1144 литр сүтү саганын. Койжулар Шибүлөк, Чадмоба, Ментий-оол олар төртүр чөк хей бүтүлгөн-не 100—106 чедир хураганарын алган, немедө телевизор алганар. Колхозтун яны-бүтү ужалдарында есе-даа муракчылар хей.

Инчаажоо муракчыларын дуржу-галын илеткери таламы-биле колхозтун баштаар чери-да, партия организа-ция-даа чөтүр хөтөөлөр турган болган. Бри-гадаларын, фермаларын баштап тус-тус колхозчуларын аразында социалист-тич чыгы чок. Колхозчуларын ортуулаа политиктиг кижиминде ажалы дыка канкаа туртуштуган. Оон түнөөндө чамдык кижилер ажалга үгмөс болгон күш-ажылды сагалта-чуруму шуут сан-далаан. 16 колхозчулар күш-хүненин ажалдаа чөтүр минимуну күтсестөөн-нөр. Бултурга-массалыг ажалдар дөмдү богай. Инчаанам чамдык колхозчулар арагалар, хей-интинин чуруму дээр чөртүр бар. Чикжэ, отчеттүг хуралга бекин улау эркен кижилер кээп, хура-лын ажалында шиктир турган бол-гай. Ажалын багай түнөөлүг болганын бир чыдагалы оон-биле тайлабыр-латынар.

Колхозтун ажалында ол хире улау чет-честер турла, ону ужалтар таламы-биле партия райком болгон райүүскем дыка үшүлүг дургузунда шиктирлиг хөтөөлөр алырын база дөмдөөлөр дөргө.

Ол бүтү четчестерин дары ужалтар дугайында колхозтун янги хураалына тодорай шиктирлиг хүдөөн алган. 1957 чылдагы бүүрүлгө панын деп-дөргөп чөтөдөм кымырын чаз сонгукан колхоз баштаар черинде хаскын. Колхозчулар болуун колхозун 1957 чылда малчылар болуурнын шиктирлөөнөр.

Ужал-мунчу Шустовту колхозчулар-нын апаа хөргөнгө илеткенин бүүрүлгөн дөм катан сонгулайн барган. Колхозтун даргалына эш Ламба сонгутурун.

С. ШОЯГУ,

(«Шынын» туслай корреспондентин).

Кызыл району, Черби суур.

Литературалыг ары

Бот-тывынгу уран
бөлгүмнеринге дузалыг

Нөдээ клуб

(Кожомы)

Божомытап ырап берээд,
Хөгдөп дынаш алыр силер,
Колхоз төвү—Теректинге
Көдө клуб тудуп каан бис.

Эгелде хөгдүүн канчаар!
Эргелекчи көжө шалып,
Эйдер-хааржаа, игид, лимб,
Эгертимес чыгып турган.

Оолар, кыстар аңаа чыгыр,
Ойнап, төгөп мага ханмас
Бино, концерт даады болур,
Бизи чере чалгараас.

Эзээр айлар эрген соонда,
Эргелекчи солчу берген,
Эргек базар хөгжүм-даа чок,
Эгертээр-ле кург калган.

Ады-чед эргелекчи
Айнып сана халаштылар,
Бүгөн ханмаан клубуусу
Бүгү хөвөөр, өскөрлөбөн.

Чымыкылаа кыштык согуу
Сымандырып чедип кээрин
Халашкылаан даргаларың
Каймы-даа бодаа-а-а-а-а-а.

Хаала, сонга чыгыпканмаан,
Халып келер, үрүп келер,
Тунук суугу шытапаштың,
Дүмчү, караа аядаа боор.

Амгы дарга халашкылаан,
Ажыл-ишти өрү тыртың!
Аныктар чыгып келген,
Аян туруп ырап турган!

О. ТҮМЕН-БАЙЫР.

Маргылдаа

(Б-сн)

«Кызылдан каан демилерден чалданмай,
Кым-даа ындай улуг ажыл кылбай турар.
Менден дээн иши чок деп,
Менертеми Москва согон.
Дөжөк болуп айла-чылда бараан болгон
Дөжөк доран ону дынааш уурапкан!
«Орга-мойнуу окулжөк соктал келген,
Оода мени тооп коруес орта сен бе?
Акыл мени чуугулаа коруес шааң чок,
Ажылдар чалганжы мен-дир мен ийин»
«Изи кызыл демилердин хааны мен»
— деп,
Идээркекел, Кыскаш тура көөртөгөн.
Согар чуулду араарга тутпаан шааңда,
Чогум черле бүүрүлтер ижинер чок.
Аас-сөстөн кээзэ шааңа чыда калас,
Анаа бо-ла кырки берген турарлар бар.
Доразында
Докпалында,
Хажымында
Калбайында
Хөжүлөдүр үрдүгүлөш, маргылдаага
Хөрүк чыда калыр эвес, кырки берген:
«Кан, шой безин дыныжымга бырашпастар,
Хайлы бээрлер, эсти бээрлер,
Бытташпастар, дээдиер мен-дир мен ийин,
Бят чокка макташпастар!»
Маргылдааның чечемейин, дыңдаа-даа,
Манаша чүгө ийи холдар киришпээр.

Алызында хөңү биче кижилерин
Ажыл-иштиң буулду-ла элери бол,
Оваарбайн, хоозун черге смен, мен» джиңи,
Олар уштер маада дөмөй чорзаныгай.

К. КУДАЖЫ.

АРЫЛАР БИЛЕ АДЫГ

Англи, француз агресорлар египет улустун маадырлыг удуранымшыкына
таварышкан, алдар чогу-биле дедир чанар ужурга таварышкан.
(Солундан).

«Читиривис ыңча дыка үтөтөс бис.
Чиксээр кижик өртөк-биле салып алдым».
Армлардан ындай чарлаа түпү келген.
Адыг тура, ону дынааш, шууган үтөгөн:
— Армлардан читир салды!
Амыр-дыр оң! Бөрүп тура! Моон-даа
сонгаар халас чипр мен.
Боогдээр болза шоругу-ла!
Ууруланып келгилерсе,
Уларны үрээр мен — дээп,
Армларны коргудар деп, хереп элган
Адыг бо-ла харынаып, чедип келген.
Кыжынырга дөмгилери серт-даа дивээ,

Кыжырым чок, ужу-чөвүн айтыкп-тыр:
— Байлааысты бодуус-ла
Бажын билеп көрөд, дээргин.
— Алыр болза берейн канчаар,
Актаа херек апаар, дээргин.
— Коргудар деп сөмөп келсе,
Когунуар апаар, дээргин...
Адыг чүт боор, карбанын чоруп орда,
Ажыналы хамык ары шага бээрте,
Шоглаан Адыг агайнып, огайнып,
Чооганы куду азын караш дээр-дир.

С. СЮРЮН-ООЛ.

Ийи кыс

— Кандыг-даа сөс сөтпөп кагбайн,
Кайнаар барып чордун, эжим!
Кандыг хейиниң дүлгөзүнүн
Караа дугай берген ая?
— Карасал деп эми-биле
Каларчылар кезип чордун.
Шынап эжим, чыстап кээрге
Шырап сугга ара хонум
— Эрткен дүне бажынымга
Элдеп чүве дүшкө кирди:
Эрткенжик чедип келгем,
Эрткенде ошкан-халас.
— Кожар чүвө хөржөк-даа бол,
Божомыка ыңчап базар сен.
Чүтү көрдү, чүтү билдиң

Чүтө мени меней-дир сен?
— Салыгта чаа бараан кээр деп
Сарып-оол мээ чугаалам.
Салып аар дөн чүтүлүстү
Салып-каар меп ишпир, эжим.
— Алган акшаа амгылыңда
Арай чөтпөс дийин, эжим.
Ашаа чөткүң уржуу-биле
Актаа тыртпаш апарып-тыр.
Ийиле:
— Кымдан-кым артык чараш
Кымыл чыактыг кыстар-дыр бис
Дөө орган ийи оолу
Төөртөп азымын, че!
О. СУВАКПИТ.

Хава болгаш ыт

Калар хава бир-ле түлүс
Кайны ийик, бир-ле черден
Чога сөтү чырыктың.
Шошкунгулуп чынып орган,
Канчанга-ла көрүп кээрге
Хайлым чүве, далай өршө!
Калыра деп, көтүлдүр ыт
Хавакычче халып орган.
Удаткан чок, кара-ла бол!
Узуг көк ыт халып келгем,

Хавакычты сныгып-сныгып,
Хал деп, ырак шыдапкан.
Ирма сныгып
төтөс,

дүржөк,

Билчелерин бастып, эттээр
Ийик чорчуг чүтөк оолар
Бисте база тургулаар-дыр.

М. САЛЧАН.

Чурукта: Чөөн-Хемчик районун «Искра» колхозунда көдө клубтун
бот-тывынгу уран-чүл бөлгүмүнүн кижикчилери. Фото В. ЛУТКОВТУУ.

ЧУГУЛА ХЕРЕК

Даваакай Сат—25 харлыг, учетчик.
Машпаадай Куулар—55 харлыг, колхоз-
чу, негеделин, алыр ийер.
Сайлыкпаа Сарылар—18 харлыг, по-
вар.
Былдамыш—30 харлыг, чалгапай.

Конторада бухгалтерлер өрөөндө Да-
ваакай чааскан башып турар.
«Давакай! (өргөткөн чам-биле шак
чок холуңе көргөш). Каян келер кижик
боор бо? Эртенгиин сес шакта дужар деп
боода кижик болгай мен (хал көрүп бээр).
САЙЛЫКПАА (соктавын кирип келер).
Чүтү чү? Халыгың олур силер?
ДАВААКАЙ (эгинип). Чоп кончуг үр-
(үзүктөй). Эңкеддиң бе?
САЙЛЫКПАА. Хордаава. Даваак. Бол-
чага келеш, мотатымас болгай аян. Кол-
хоз даргасыңа чордум. Хайрлаан чүвези
бо-дур. (Бижик көргүзөр).
ДАВААКАЙ (өөрүп). Чагаа бе?
САЙЛЫКПАА. Чугула херек-тирийн
(берип турар).
ДАВААКАЙ (номчуй бээр). «Шефчилер-
ге бир сергени чөпшөрдөм. Кадарчыдан
ал алдыр». Охай. Эки-ле чагаа-дыр,
канчал кулак тыртпаш турар чор?
САЙЛЫКПАА (кайган). Ол чүү дээни
ол?

ДАВААКАЙ. База бир чугула херек
бар... (Хенертен соксай бээр).
САЙЛЫКПАА. Чүд ол ыңча?
ДАВААКАЙ. Ээр чыны өттүр манап
келген чүвөм бар шыккайгай.
САЙЛЫКПАА. Башкы хар чтардан
бээр... Багай болза, хеклаван үсрелес
бээр... бирээр болур-ла ыйнаа.
ДАВААКАЙ. Чангыс-ла өс манааш,
ишти ийлеп, сатыкым сартып чор.
САЙЛЫКПАА. Ырап, кайнаар баар
мен?

ДАВААКАЙ. Сени Москва чорудар дээр-
дир. Чүвени канчал билер.
САЙЛЫКПАА (катырып). Канчал би-
лир, хары. Хейлү көрүп чораз эвес мен.
ДАВААКАЙ (мунгар). Багай алыр
аът эвес-тир сен, боду-на билер сен ый-
наа. (Харыга бээр).
САЙЛЫКПАА (далажым). Хей чүтээ
боду билсин. Сикатан аш-чем үндүрүп
алды кижик мен, чортуптайман (мунгарай
бээр).

ДАВААКАЙ. Хуу-салым билер ый-
наа.
САЙЛЫКПАА (дошкурар). Че-че ыйна.
Мен-даа чортуптайман (ыйнаа бооп өндөр.
Даваакай уругуңа содагай холуңдан сегир-
ин алгаш салбас).
САЙЛЫКПАА (чанып). Адыр. Манаш.
САЙЛЫКПАА (дошкурар). Ажыны
ыйна. Салымаң! (Даваакай салыптар. Сай-
лыкпаа, эңкелген бижикни безин албай,
үзе манап чоруй баар).

БИР КӨЖӨГӨ ШИЙЖИ ЕШ

болза, мен-даа сенден дудак чок мен, кү-
жүрүм! (Катырар).

ДАВААКАЙ. Кончуг-ла баштап ирей-ди-
рем. Чугаагарың бир кезин баштап, бир
кезин шын боор ала?

МАШПААДАЙ. Адыр, адыр. Үзе кирбе.
Чугаалаккан чүвөм бажымаа кире хонум
келди (хаваан чаксаар).

ДАВААКАЙ. Адыр кулаам дынап тур.
МАШПААДАЙ. Олу! Дарга! Багып
чугаалаарга, багып артыр чүве ээи. Мур-
нуңда мен шала үнүк-кырк ажылдап
чорун мен. Бүдүн чылы тандур ажылдап,
бир катал салжыр турду. Ыңчаарга чал-
га кижилер амырап-ла турар чүве болгай.
Мен безин туралаанда, ажылдаар, тура
чокта — олуар чордум. Ам айдын дүне
безин ажылдап турар алардым.

ДАВААКАЙ. Чүтө?
МАШПААДАЙ. Чугула херек бар ийин,
дарга. Чугаалап болур ирги бе?

ДАВААКАЙ. Далайым тур мен. Че, дүр-
ген чугаалай калыңтар.

МАШПААДАЙ. Чоп далай чор сен, дар-
га?

ДАВААКАЙ. Силер-биле чугаалажып
турда-ла, база бирөөн чедип келер чада-
вас. Че, үнөргөтпейн, дүргөн чугаалам.

МАШПААДАЙ. Ажылда шын эес кы-
лырга, херек өтүс олобайн канчаарла.

ДАВААКАЙ. Ойт, канчал бардык? Дегне-
ле пактап аладымыс бе?

МАШПААДАЙ. Чок, эээр мен, кан-
кады мен. Ыңчаа-даа сатыкым арай сар-
гыт, арып чор (чүрөөчө холуу айтар).

ДАВААКАЙ. Бинам болза дордан эмче-
ге баар херек.

МАШПААДАЙ. Эмчиге эес, секээ чор
мен, дарга. Мени суму эмчиге шынчээш,
кадык дээр чүве.

ДАВААКАЙ. Ыңчаарга ам чүрөө деп
чүвениң?

МАШПААДАЙ. Көсүк-хөрөк көвүдээш,
мычал сартып чоругуру ол-дур ийин.

ДАВААКАЙ (серектеп). Ындыг болза
чугула херектен чугаалай калыңдарым.

МАШПААДАЙ (чоошупай бергеш).
Мээң күш-ажал хунум, шалыным ам чеже
хире апаржык ирги, дарга?

ДАВААКАЙ (кайган). Анаада-ла ажыл
төдөөриң негесес бодуңар, ам бүтүн даңым
түн негеп турар чүвениң? Ай ам-даа орту
кырбээш шыккай.

МАШПААДАЙ. Бистин «Кызыл тараа-
чыла» амдырал хунун-не өскөрүн тур-
дур. Сес айга чедип шалың чок турду-
вас. Ам ай санында-ла шалың, адыр—тер-
гени эми-дир! Тос айнык шалымы бо-дур,
көрүңер-даан (салыктырын сыйбай кыг-
лаптар).

ДАВААКАЙ. Мен-не ындай идиктиң боа
зумза, кыстарың баары-биле кызыралдыр
бисилер мен, а!

МАШПААДАЙ (чаржалажып). Дөргөн
чыл иштиде кады чурттаан кадайым эвес

ШАҢГА БОЛГАН ТАВАРЫЛГА

(Шоодуг рассказ)

Мындаа чаа, адыр, кымыла чаа эвес.
тодаргайлаарга, бир-ле катал, барымы
таадык районнарже бар чыткан кижик
мен.

Балбес эвес силер, эштер, дүшкен до-
раа-на колхоз даргазынга баар кижик-ле
болгай мен. Ыңчан колхоз даргазы чан-
гыс черге олурбас, аът кырында дүш-
пес, далайтын-ла турар боор чүве бол-
гай. Конторада тудат бригадир кижик
олуруп-тур. Мендештим.

— Эки-и—дээп, бригадир бажың-даа
көлдүрбей, бир-ле чүве бижип олур. Мен-
даа анаада-ла холумда бергүмүн ууштай
туткулдун, буттарыңны көлдүрүп, салып
каап тур мен. Биче бодуп чоруй, азыр
чөлдүргүдөм. Бригадир ам-на көрүп
келди.

— Че, чүү дугайлың чор силер?—деп,
менден арай хөңүт-хөңүт айттыр-дыр.
Ужурун чугаалап бердим. Мени бодуңдан
өрү, бажыңга чедип кайтам. Чорумал-
дың хеви болгаш холуңдан арым анаа
арай бүүрүп чок-ла болган боор оң. Шы-
зымга көргүстүм.

— Чүтүлдү-дүр, чүтүлдү. Бээр, бөжө
олуруп көрүңер—деп, сандай салып.
мени чаалай-дыр. Олуруп алдым. Бригадир
карманыңдан элөөн кымыл демдегел деп-
тери уштуп алгаш, ону ажып, кичөөн-
гейли-биле көрүп олурга мында деп чу-
гаалам:

— Мээң бригадир мурнакчы кижик-
лер-даа хей-ле... Ындыг болбас арга чок...
Чижээлээрге... бирги эвөөм... Адыр,
адыр... Чодала-а... чүс үш хуу... Чок,
оо-эвөө-тир... Ушкү эвөөм... Ийе, Кара-
Күк... чүс... чүс чөвөрб... дөрт хуу.
Оон ыйна бисте эки ажылдап турар
уаус...

— Чок ылар менээ эки ажылдап тур-
рар эвес, харың четпес ажылдар дугайы
херек тодаргайлаарга...

— Па, орта силер бе? Четпес ажылдар
дугайың билди адыр дээш, келгилер
ол бе? Моон журнуңа көп турган уаус
чоп даады-ла мурнакчылар бижип адыр
чүве ийик. Мен четпес ажылдар илере-
ли берип шыдаас мен.

— Силерге багай ажылдап турар ки-
жилер чок чүве боор бе? Тодаргайлаар-
га...

— Дөө шанда ийити бригада ажылдап
турар. Оон бригадирден тодаргайлап
алдым. Мен кымыл уаус депшилди, деп-
шилди дадым. Илереңи шыдаас мен—
дээп, бригадир дөңдөрүн халы туткан.
карманыңга караш кымыл

— Ындыг-дыр, четпирим — дээп, чо-
рунтум. Соомза уаус хууруңуң чыдып
калды. Чүү мыным элөөңүң кижик
тыттып келди бо-ла диккенер боор оң.

Шанга чоошупай кээргем, чүтүлтү
машыналар, тергедиг айттар шуугун-ла
тур. Ол-бо оон-кымыл, былай дүжүп
чораш. шанымы хереминче кирип кел-
дим. Далайтың оваллап каан тараа ара-
зында уаус, ийилейин-ле тур. Ына
кандыг кижик чок дээр силер. Чаа дегин
чоругу оолдар тарааны беле эжиң сава-
лаан, дегин берген намыг амактар

САЙЛЫКПАА. Ону ыңчап баар деп чер-
ле бодааган мен.
БЫЛДАМЫШ. Чүтө сенээ чугаам-дыр
Харың-даа сорудалакчы бербейин бооп-
тур. Сен боже кирбээң болуңа, манаа ба-
жың-даа көргүсөң дээр мен.

САЙЛЫКПАА. Далайым ай. Силер сөз-
лөвөн болуңар... Четпирим, акы.

БЫЛДАМЫШ. Ол-даа канчаар. Бизги
чугаамың.

САЙЛЫКПАА. Ыңчаар-ла чугаалажык
мен чоп. Ол-даа хей.

БЫЛДАМЫШ. Мени хоомай сатымын.
САЙЛЫКПАА. Уруг-доруңуң, калайың
сатымас силер бе?

БЫЛДАМЫШ. Таарышпайн, чарыла-
вас. Чоп билер. Сени мен чажылаң-на
билер мен. Чүрөөңдөн уштумас-тир сен.
Сөзүң сөмгө. Ам дорган.

САЙЛЫКПАА. Ужурашкан санында-ла
бир-ле чүве чугаалаар элөөң-ле кижик-дир
силер ала.

БЫЛДАМЫШ. Сотка олурдун, халак.
Чөвөрб аар ажа бээрине, сени кым-даа аз-
бас.

САЙЛЫКПАА. Дарга шөфтөп чоругу
бис бе?

БЫЛДАМЫШ. Ындаа-даа боор-ла ый-
наа. Даваакай сени төдөрдир, мегелээр
болур эвөөсө. Кижизип чор.

САЙЛЫКПАА. Эпчөк-ла чүве-дир. Че
канчал дээр. Силерден айттыр дээр чү-
вөм бар, Айттырбай бе?

БЫЛДАМЫШ (чылбанып ийин). Менден
чүтү даа айттыр болур сен. Айттыр, че.

САЙЛЫКПАА. Силер чогуу буулут
ажыл-даа кылбас, аът муңуңа, хал-ла
турар, кандыг айттың кижик боор силер?

БЫЛДАМЫШ. Өрү айлалыг (салазын
өрү кожаттыр).

САЙЛЫКПАА. Ойнавайын тур мен, шы-
ның чугаалаар.

БЫЛДАМЫШ. Угааның болур орнуң-
га, олуг кажар болуру дээр болгай аян.

САЙЛЫКПАА. Кижик шоопнаар.

БЫЛДАМЫШ. Мени ам-даа эки бил-
бес-тир сен.

САЙЛЫКПАА. Чангыс катал чуртала
тудар болгай. Өлгөн соонда — балы-
лажыр херек. Силер кандыг деп бодаар
силер?

БЫЛДАМЫШ. Бадлаашкың бе? Баш-
тай кезек каа чурттааш, бот-боду. Эт-
ке-сөөкөс кыр билчип алза, келгил ый-
наан мон.

САЙЛЫКПАА. Чугаанарга эзирий бер-
дим. Клубка аныктар оону болур, ынаар
кады баралам.

БЫЛДАМЫШ. Ыңча диве. Бо дуне ки-
лир ажылым бар. Эртен фермага баргаш,
кожанга тургай бис аян (далаш-биле
үзе бээр).

САЙЛЫКПАА. Даваакай клубта бооп
чадавас, оон каранага оода бир көстүп
көрөй. (Үзе бээр. Үр үзүктөйишкн).

ДАВААКАЙ. (Конторага кирип келгеш,
шактан сазыңнер уштуп алгаш, ханал

болган кадайлар тарааны таралы эжиң.
куртаткан; көчөк-көчөк шыганыңарың
күлөр кара эрлер шоодайлаан тарааны ма-
шыналарже чүдүргөн; сымары тыртыңан
шылаа деп кыстар тараа арыгдар машин-
на долгаан—черле анаа турар кижик чок.

Анаа кижик анаа турар арга чок. Чү-
түт машина-даа келер, оон чайлаң чы-
дырында, тергелит айт-даа төмө келер.
Оон былай дүжүп чыдырында шоодай
чүбөтөөн кижик-даа кымынга келер. Ол-
ла араак шокараннар микчөөшкн бол-
гаш кулак ууштаган шанымы арамынга,
сегиртиңкен койтуң деп, ол-бо шураң-ла
тур мен. Бир көрүңге. тараа арыгдар
машына долгап турган урутлар чанынга
чедип көзү-тир мен. Долганың көрүп
турарымга, мээң-биле чугаалажыр хире
кижик-даа чок, уаус шушту-ла чүве кы-
ган, чай чогу кончуг. Анаа-ла сиртаа бер-
ген турарга өчөгү халчок. Бөрүлүп ту-
рарымга, кажла хөлөгезинде көк кымында
бонугу кымыл чыактыг анык уугу чер-
де самбың салып алган, оозун оварым-
чалың-биле хал-хал, сазымыга чүве би-
жи олур. Доразы-на оон чанынга кел-
дим.

— Силер бригадир силер бе?

— Чок, даңычмы кижик мен. Улустун
кымын ажылың даңылап турар. Брига-
дир дүңдөй берген. Дуалакчымы кон-
торада барган.

— Каян келер ирги?

— Бригадир бе? Көжөөң бээр келир-
ле боор.

— Көжөөң бээр бе? Ат-тыр, ала. Оо-
ла силер-даа болза чугаалап берип көрү-
рөм...

— Чүтүн дугайы ирги?

Тудат бригадириниң харымын сактып
каап, арай таарыштыра арааб, дитип
айтырдым:

— Кончуг эки ажылдап турар мур-
накчылар болган оон ыйна... арай ымың,
тодаргайлаарга чынып каап турар кижик-
лер дугайы.

— Эки-даа, багай-даа кижилер дугайы
ылбас мен. Мен чүгө улустун ни-
ти кымын ажылыңың түңү бижип ап
турар мен.

Ажылчызуракта үнү чоктар школазында

Үнү чок уругулар... Школа-интернат Ба-
рыш-Хемчик районун Аз-Довуракта ту-
густунган. Мында Тыва областың бүтүлө
районнарында келген 28 оолдар, уругулар
күрүнениң дозу хандырылганын өөренип,
чурттап турар.

Олар Коммунисттик партияның болгаш
Совет чактагы доктаамал салгы салыш-
кыннага азык өөрүп турар болгаш анаа
харым кылдыр эки өөренип алгаш ажыл

дап чурттаарыга казан-даа белектер.
Школань кижизидил турары үнү чок
оолдар, уругулар школазының бүтүлө
ажылдары дээш, ону арыг-шевер тургу-
зынга, столованга аш-чем кылчырынга
базала иленилгил кирип турарлар. А
казан кичөөлдериниң шагын эрттирип
казан, хостуг шактарында школазының
түктүс мастерскаларына барып яны-
бүтүлө херектиң чүдүлүрү төрөөн школа-

зынга кылып алыр дээш күзөлдүң биле
барып ажылдап турарлар.
Даараныр мастерскага уругулар ажыл-
дап база даараныр бөлүмгө кирип,
плателерин бышып, ону боттары даарап
ап турарлар.

Оларын ол күш-ажылчы, шевер хол-
ларында үнүп турар чүдүлүрү кижи до-
раан-на биле каар. Чүгө дээрге оларын
интернаттың кичи кире бээрге арыг-ше-
вер, мында боттарының уран-холдары-биле

чааан тумбачылар, сандайлары, стул-
дары, уругуларын арып кылганы чүдү-
лери кончук солун болуп турар. Клас-
тарже, столованже бир-ле дугаар кире
берген кичиге элентип болгаш солун
көртүлүктер бар. Ол көртүлүктерге: бөр-
гүң ужул, олуңга олуруң аш, омазгыны
ап аш, четирдим, дежурный кымыл, экин,
оон-даа өскө чүдүлүрү бижип каан. Ол
дээрге оларын чугаазын сайырадырынга
дуулаар бир-ле кол аргаларын бирээнд-
дир.

Оларын келер үедеги чуртталгазы
дээш совет башчыларын кара кылып
ажылчы черде халас эвес. Анаа кижилер-
ниң чугаазының денелеринге четпес боор-
ла башка, оларын чугаазылар кылдыр
өөрөдүп каарлар. Үнү чоктардан тускай
эртемнелер үнүп чыгып чок.

Школа оларын келер үедеги чурттал-
газы дээш оларын күш ажылга, өөрөдүл-
гө, бүтүлө чүгө өөрөдүп турар.

Оларын өөрөдүлгө, хостуг шактарга
ажылдарына, кыштарына бүтүлө
чүгө школада белең.

1 чуртукта: школань даараныр мастер-
скасында бөлүм ууртукчуу Кобылина
чүгө даараныр мергежилдерин уругу-
ларга сүмөлөп турары.

2 чуртукта: үнү чок уругулар школазы-
ның башкысы Дина Михайловна Вальсера
1-ги класста арифметика кичээлин эрти-
рип турары.

Школада дааранырның болгаш чазы-
нырның мастерскалары бар.

Хол-биле чүгө аргырынга мергежилди-
лер туура-ла хой.

3 чуртукта: Валя Сундуй Борголюнова
Нина, Намчал Уйуук, Даржаа Нура олар
чүгө аргып олуру.

Хостуг шактарда чазынар мастерскага
барып стол, сандай, тумбачкалар болгаш
өскө-даа херекселерин чазынырынга уругу-
лар кончук шыктар.

Текстиз Х. Б. Ханхаймы,
Фото А. Б. Смагинни.

Интернатка уругуларның күш-ажылчы кижизидилгезинин дуржулгазындан

Амьак салтакчыларын эртем билгил-
лиг, културалык болгаш амьдырал-өөрүш-
түлүг кылдыр өөренип Коммунисттик пар-
тия болгаш Совет чазак бүтүлө чүдүлүрү
тургузуп берген. Эң эки школарын,
интернаттарын, салтарын, лагерлерин,
пионер орудуларын, күш-култура шөл-
дерин уругуларның эргезинге бүрүң-би-
ле берген.

Уругулар школарга, интернаттарга
чүгө эртемнелерге өөрениринде анык,
күш-ажылчы кижизидилгени база ап ту-
рарлар. Маака мен ыраккы Эркинниң ор-
тумаа школазының интернаттың уругу-
ларын күш-ажылчы кижизидилгезинин
дуржулгазын чугаалап көрей. Мында 152
өөреникчилер күрүнениң дозу хандырыл-
ганында. Уругулар эртем чылан эл-
гээш-ле интернатка бүтүлө чүдүлүрү
боттары кылдып турар аларганнар.

Интернатка чурдап ажылды 14 ж-
жык тургустунган чөвүлө ууртуп
турар. Оон составында өн-не иленилгил
өөреникчилер, өрөөндөр дарталары кир-
гээш. Ол советти ашы-ангы секцияларга
хувааган. Чикээ, арыг-шеверин болгаш
бүдүрүлгенин дээш оон-даа өскө. Арыг-
шеверин секциясы интернатка арыг-ше-
верин, салгыла-чуруму хайтаргап көрүп
турар. Бүдүрүлгө секциясы интернаттың
септелгени, өттүлөр чүдүлү белектерин,
оон чок-кавызын аштап, чаагайкызын
харымлап турар. Ол ышкан столо-
ванга хамык ажылды база-ла уругулар
боттары кылдып турар. Оларын эргезинде
яны-бүрү херекселер бар. Ол бүгү бол-
за, уругуларын күш-ажылга чаңкытыра-
рынга болгаш оларын боттары ажылда-
рынга хандыкчылар.

Интернатка бүгү көрүм-чуруму ха-
рымсалгалык дежурный харымлаар. Ол
дежурный өрөөндөргө болгаш столованга
дежурныйлашыны хайтаргаар, интер-
наттың өөреникчилерин яны-бүрү ажыл-
дарын күзөлдүрүп организастаар бол-
гаш столованга өөреникчилерин чогуу-

үзүндө чөмөнчилгезин, хүн чурумун кан-
чаар күзөлдүп турарын хынап көөр.

Дежурныйлап турар бөлүктөр канлыг-
бир тускай ажылды харымлаар. Өрөөндөр
дежурныйлары өөреникчилерин чогуу
өйүндө турарын, өрөөндөр арытлап, эм-
гелел секселер, шаланы чүп, ширбир,
печкаларын олар, өрөөндөрн чугаалаар.
Столованга дежурныйлар ону арытлап
аштар, аш казаны чур болгаш кучка-
га чөмч белектер, ону өөрүңгө экеңер.

Чайгы үеде өөреникчилерин чам-
дызын интернатка артып каар. Үстүкү
класстарың өөреникчилеринден түдүт
бриталанын тургускан. Оон күжү-биле
немелде туулгаларын болгаш бажынар-
нын септелгенин кылдыр, олар ыш дилер
чөргө ажылап, бажынарының кырын бу-
луп, школазы доганыр херимнелер.
Ногаа шыгжаар черин тутканнар. Күзү
өөреникчилер школазын ногаанчыдары-
биле 60 ыштарын олуртканнар.

Бышкы үеде столдар, стулдар, пар-
таалар болгаш өскө-даа херекселер септээр
тускай бриталанын тургускан. Оон анык
уругулар мастерскага кичөөлөп, ажыл-
дап турарлар. Мында олар башкы эш А. Ф.
Иленевтин ууртулгалы-биле чазыны-
рының болгаш дарганаарының талазы-
биле яны-бүрү чүдүлүрү кылдып турар-
лар. Аңа өөреникчилер экик тыртыш-
тарын, туулазын, печка хүдү ууар деми-
лерин база мастерскага хергелээр ха-
рылга, кески, шүччө болгаш өскө-даа
чүдүлүрү боттары кылдып турар апар-
ганнар.

Биология башкымы эш Тетенскийн
ууртулгалы-биле өөрөдүлгө-дуржулгалыг
уаастокка солун ажылдар чоруттунган.
0,5 га черге яны-бүрү култураларын
үнүжүнү дуржулгалы кылганнар. Аңа
кукуруза, кызылгас, суза, чингетараа,
морковь, репа, редиска, капуста болгаш

өскө-даа чүдүлүрү тарааннар. Чайгы
үеде өөреникчилер «Сталинчы орук»,
«Коммунистче орук», «Чаа орук», «Ы-
зыл салгыс» холжоттарга ситен, тараа
ажылдагында иленилгил дуулашканнар.
Олар холжоттарга 1000 күш-хүнүн ажил-
дап алганнар. 8—9 класстарың өө-
реникчилеринден школага олар ыш б-
леттөөринин тускай бриталанын тургу-
ска. Олар 350 кубометр ыштын белек-
төөнөр.

Интернатта чурттап турар өөреникчи-
лер яны-бүрү бөлүктөрүне иленилгил
кирип турарлар. Олар яны-бүрү хи-
мистик чүдүлүрүне бүдүрүлгезинин тала-
зы-биле модельдерин кылдып турар. Да-
раныла бөлүмүнүн киржикчилери хеп-
ти быжарынга, дааранынга, сикилп,
шоккаларына өөренип турар. Элэни
уругулар өрөөндөр каастаар чүдүлүрү,
харым-даа боттарына платяларын бе-
зени даарап ап турар аларганнар. Кули-
нарын (чем кылдырыны) бөлүмүнүн
кирижикчилер позарын ууртулгалы-биле
дүштөк чөмч белектер турар. Тех-
никтик бөлүмнөргө уругулар Эркин суу-
рун болгаш ону радиоаппаратын база
электронжидеринин македин, ол ышкан
холжот фермазының элестеринг кранин
македин кылганнар.

Уругуларын күш-ажылчы кижизидил-
генин организастаар экижөөн-биле хол-
баштыр, оларын өөрөдүлгө болгаш са-
гыла-чуруму элэни экижөөн. Бо чижек-
терин алгаш, ол интернатта бүгү чүдүлүр
шүтүл-ла чөмчөөнүн деп чугаалап
болбас.

Интернатта чурттап турар уругулар бү-
рүң-биле боттары хандырынын дээш
чаа канлыг чүдүлүрү кылза экил, ол ыш-
кан кижизидилгелер-биле ажылды кан-
чаар тургузары дээш чижектер айты-
рыларын ол школань коллективни ам-
даа өөрөдүп көөр ужурут.

С. НАЗАРОВ.

Парлатынмаан чагааларның изи-биле

Сүт-Хал районун Балинин аттыг кол-
хозун баштаар черинин, оон даргазы
эш Лопсанын чолачын кадрлар белек-
төөрүнө салгы салбай келгенниң колхоз-
тунгунг автомашиналарын чолачын
эргези чок кижилер чолачылар турга-
ны-биле 4 машина, бир мотоцикл ур-
генин болгаш ам бар 3 машинаны чо-
лаачын эргези чок кижилер башкарып,
машина элелеринин ниити чурумун кол-

хоз даргазы эш Лопсанын салгывай ту-
арын редакцияга көзө бижикти биж-
жөөн. Ол дугайында хыналда кылдыр
редакция Сүт-Хал районун шагдаа ки-
дизинге мезгелдөөн.

Шагдаа кидизинин начальниги эш
Майстроновтун редакцияга кидизини
болза, колхозтун машиналарын чолачын
эргези чок кижилерге башкартып, 4 ма-
шинаны, бир мотоциклди урелгени

хыналдадан илерөөн. Колхозтун ажил-
дарын ууртуп шыдаадып турган эш
Лопсан колхозтун чоокта чаа болган
өткөт-сонгудалыг хурамынга колхозчу-
лар колхоз баштаар черинин составында
башлаваан. Болжол чолачын кадрларын
чечелер турар болгаш урелген маши-
наларын септеп турар. Областың авто-
машина школазынче мурнакчы анык
колхозчуларын өөрөдүп чоруткан.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕСИ: Кызыл, Шетинкин куумчуу,
секретарьның култура болгаш амьдырал кидизини 4—98,

бажың № 3. ТЕЛЕФОНАРЫ: редакторун 3—62, редакторун ораакчынының,
партияжи амьдырал, пропаганда, үзөтпүр болгаш транспорт, көдөз ажыл-агый

Будитора эргелээниң типографиясы

Гана күрүнениң хамаарышпас чоруун чарлааны

АББРА. (СЭТА). Гана күрүнениң хама-
арышпас чоруун чарлааны-биле холбашкан
байырларда киржири-биле чөдө берген
совет төлөөлөрүн баштын И. А. Бене-
диктов Гананың хоойлу дүрүм үндүр
ассамблеязының даргазы дээрти Эмануил
Квистиге ССРЭ-ниң Дээди Советинин Эви-
лелин Советинин даргазы П. П. Лобанов-
тун, Националдар Советинин даргазы
В. Т. Лапестин байырыг чагаазын мар-
тың 4-те дамчыдып берген. Гана күрүне-
ниң хоойлу дүрүм үндүр ассамблея-
биле шүүт харымлаан тургузарын
ССРЭ-ниң Дээди Совети күзеп, ССРЭ-ниң
Дээди Советинин 1955 чылдың февраль
9-тагы декларациязын чорутушкан, Га-
наның 8—10 киж составтыг парламент
төлөөлөрүн Совет Эвилелинге келерин ча-
лап тур деп ол чагаада чугаалап турар.
Марттың 4-те Аквара байырладыг хүл-
лөп алышкын болгаш шайлагла болган,
анаа 56 даштыкы күрүнелерден келген тө-
лөөлөрүн 500 чыгм кезигүнери ки-
ришкен. Хүлөп алышкыныга совет тазы-
дан И. А. Бенедиктов баштаан чазак тө-
лөөлери олуршкан.

Хүлөп алышкыныга Гананың Премьер-
министри Куаме Нкрума чүгө чугаалаан.

Англи чазактың дайын планнарынга удур

ЛОНДОН. (СЭТА). Парламентын ыңна-
дыларында алырга, Бенбелуа, Мурнуу
Ост болгаш Сенту Ост ортулуктарга боду
башкартыр снарядтар шөңдөрүн тус-
кай черин тургузар иеп чазактын бода-
лынга удураанышкынының массалыг
митингиз Бенбелуа ортулукка (Шот-
ландияның барын эркине Гибритер
деп бөлүк ортулуктарга) болган.

Митингиз киржикчилери шөңдө
черин тургузары-биле холбашкан бүтү-
лө ажылдарын оосадырын негеп турар
болгаш ол ортулуктарын дугайында ча-
зактын планнарын итеп-хынаарының
тускай комиссиянын тургузарын негеп
турар резолюцияны хүлөп алганнар. Ми-
тингте парламентинин кезигүң лейбо-
рист Малькольм Макмиллан чүгө чуга-
лаан.

Президент Насерниң болгаш Сауд хааның Иорданияже баары

КАИР. (СЭТА). Амандан МЕН агент-
телинин корреспондентинин дыңатка-
нын суугаар алырга, дөрт араб күрү-
лөрүн баштынаарының чөвүлө хурады
болуп турда Иорданияны хааны Хусейн
Сауд Аравияның хааны Сауду болгаш
Египеттин президентин Насерни
Иорданияга албаның аян-чоруун кылды
селзин деп чазанын хаан канцеляриязы-
ны начальниги Тальхун мезгелдөөн.

Сауд хаан биле президент Насер ол
чалалганы хүлөп алган болгаш бэр хү-
нүн сөөлүгүрдөр доктаадыр деп Тальхун
чугаалаан.

Кижиниң организмине чунар бажыңның сабдары

Чунар бажың шагдан бээр-ле туруп келген. Индияны,
Египетти, Грецияның улаустары чунар бажыңны чүгө
агыг-шевер болурунга эвес, харын эмнениринин согула-
зынга база ажылдап чоран. «Медицинаның адамы» Гиппо-
крат болгаш өскө-даа ыштарангай эмчилер чунар бажың-
ны эмнениринин күчүгүң чөпсөз деп санап чораннар.

Кижиниң айт-бодунга чунар бажыңның уугу дуулап бо-
лурунун дугайын эртемденер боттарының шинчилелдери-
биле шинчылганнар.

Чунар бажың кештин ажылын экижидер, чагын бол-
гаш дерин кылгалып үнерин көзүлөп, чем солчулгалын
куштелдирер. Чунар бажыңга кирерге чүрөктин болгаш да-
мырларын ажылы чамык талазы-биле өскерип (чүрөктин
чымызымыкыны дүргөдөр болгаш кошпаар, дамырларга
хан чүгүрүшкүнүң өнөөзөр), шыгган ээттерин күжү
кошпаар, кадык кижилерин деннени чингээр болза-даа ол
бүгү удаткан чок эрги хевинге каттап тургустунар.

Чунар бажыңга киргенниң сабдары-биле саргы хай-
нышкыны, жин саргы суугарынын ылгалыры өнөөзөр.
чөмчү бөлөктүг кезектерге шингээр улагар. Чүрөктин
яны-бүрү хоочурадыг аарыгарындай (артриттер), ра-
дикулиттерден, семирлер аарыгарында, думчуз боостанын
кытар аарыгарында, бронхиттерден болгаш өскө-
ден-даа аараан кижилер чунар бажыңга чунарга оларга эки
түңгөлдү болуруп болур.

Ыңчаа-да бусталыр черинг чунар бажың кижиге м-
рыдай-ла хара чок эвес. Бусталыр чер организмге бир-ле
сабдар калдыр. Эйт иштер, хан төктүр аарыгарында, ка-
рактарын, кулактарын чидег аарыгарында, дамырлар
кадыкында чүрөк кемдөөшкүннөрен, аневризмперия,
гипертонияны аарыгарында, өске түбөрүлгөзүндө аараан
кижилерин изиг бусаа олуруп, хактынарын сүмөлөйи
турар. Чидег хандырылгы аарыгарында акира-ле үр бол-
баан, а ол ышкан улагы берген нызылгы кижилер чунар
бажыңны кончук оварымчалыг ажылгаар уаурулгалар.

БӨГҮН

областың национал ши театрынга

КОНЦЕРТ

болур. Эгелээр кезеккин 8 шакта,
Дирекция.

ХОККЕЙ

Москва, Шайбалыг хоккей талазы-биле делегейниң XXIII бирги чери дээш
маргала Москва болуп эрткен.
Чурукта: ССРЭ-ниң болгаш Финляндияны командаларының ужурамыш-
кыны. Ол ужурамышкын совет хоккейстерин тилелгези-биле 11:1 саныг
болуп доозулган. Е. Бабич (ССРЭ) финнерин хаалганынче хоккейни кирип
тур. Төвүнде—Финляндияны команданың араттары.
Фото Л. Дорескийни.

СЭТА-ның фотохроникасы

Шайбалыг хоккей талазы-биле делегейниң болгаш Европаның чемпионады

Шайбалыг хоккей талазы-биле делегей-
ниң болгаш Европаның чемпионады Мо-
сквага доозулган. Сөөлү оюнга ССРЭ
биле Швецияны командалары ужураш-
каннар. Оюн 4:4 саныг болуп хайымаш-
кан.
Швецияны команданы нинти санынча
талазы-биле делегей чемпиону болган
(СЭТА).

Хоорайның бирги чери дээш

Бо чылдың март 6-да «Совет Тывыны
5 чыл ою» стадионга хоккей талазы-биле
хоорайның бирги чери дээш маргалаа
болган. Анаа автотранспорт конторы-
биле типографияны командалары кириш-
кенер.

Ийн командалар кайы-даа бирги чер
дээш көдүрүшкүнүг ойнап эгелээнер.
Оюн эгелээш 22 минута бооп чорда. АТК-
ны команданы бир саны челип алган.
Ол команданың эш Лучкин баштаан беш
ойнакчылары элэни эки ойнаанар. Олар
полиграфчыларын экинче мячын үр-
гүлүч чокчулгалын кээп турганнар.
Транспортчулар күжүн мобилизастап, кам-
галалын күштелдирбешкен. 40 минута
бооп чорда, транспортчулар полиграфчы-
ларын хаалгалычче база бир мячын
киришкенер. Оон соонда транспортчу-
ларын команданы улаштыр-улаштыр үш
санын алган.

Оюн 6:1 саныг болуп транспортчулар-
ның тилелгези-биле доозулган. Ол ко-
манда белекелдерин үргүлчү кылып,
маргалаага дык эки белекелдиг ойн-
ган.

Ыңчаага полиграфчыларын, коман-
далында эки ойнакчылар бар болза-даа,
аларын команданы белекел ооннарын
чорутпааннар. Спорттун калды-ла мар-
галаада белекел хоккей кирип бол-
за, чединин чок болур дээрин моон
көрүп болур дур.

В. ЧЕМКОВ.

У Нунуң чугаазы

РАПҮН. (СЭТА). Марттың 4-те Бирма-
ның парламентинин Бирмань чаз
Премьер-министри У Ну чүгө чугаалаан.
Бирмань Премьер-министринин солук-
каны «Бирма чазактын политикасында
болгаш ажим-чорутулазынга эсперта
болдурбас» деп ол чугаалаан. Халашкан
чазак-биле бир дөм чаз кабинетти уу-
стун хосталгалың антифашистиг аны-
зас тургускан.

Бирмань мунунада туруп турар өнө-

Даштыкы хроника

ПЕКИН. (СЭТА). февраль 25-тен
март 1-ге чедир Пекинге күрүнениң дээш
кабак чөвүлө хурады болуп эрткен.
Орта Мао Цзэ-дун «Улустун ыштыга иш-
тики чорудаларын ышын-биле шинчил-
лээрин дугайында» деп аттыг чүгө
чугаалаан. Күрүнениң дээш кабак чөвүлө
хурамына чоңун яны-бүрү кезектери-
ни 1800 ажыг төлөөкчилери киришкен.

ЛЕЙПЦИГ. (СЭТА). Улустар аразы-
ны 1957 чылдагы чаккы аярмакыны
техниктиг дөлгөз чоокта чаа ажыттыган.
Бо аярмакада, оон организакчы болур

Герман Демократтыг Республикадан ан-
гыда, Совет Эвилели, Кылат Улус Рес-
публика, Чехословакия, Польша, Венг-
рия, Румыния, Болгария, Югославия, Еги-
пет, Финляндия кирип турар. База, Ба-
рыш Германияны, Францияны болгаш
өскө-даа чурттарына хой санын фирма-
лары кирип турар. Ярмакага бо чылды
бир-ле дугаар Саяра, Пакистан, Ислам-
дия, Япония, Боливия кирип турар.

Редитор К. С. ШОЙГУ.

Тыва областың санитар-чырыдышының бажыны.

Бичин уругуларын бусталыр черинг чунар бажыңга чун-
дуруп болбас. Бичин уругун чедир тургустунаан, хол-
жуп болган өзүп турар кошкык организмине бусталыр чер
чүгө хораны чедирип болур. Бусталыр черге бажынын
мурнуна башты чубузын сүмөлөп турар. Арынны болгаш
башты соок суг-биле өттүрүп ап, азы соок сугта өттүрүп
каан-улап аржыла-биле (дүмчү аржымын биле) башты
дуглап ап болур. Бустуг черге киргенниң сөөлүмде айт-
ботту баштай чыгып сугта чугаган, чүгө оон сөөлүмде кран-
ның азы душтун соок сугта халсып болур.

Бусталыр черинг чунар бажың анаа чунар бажыңдан
шүүт ыгалдыг. Ийниг чунар бажынын кончук шым агы-
рының ийни 40—50 градус чедип турар. Ол чоруг ор-
ганизмге чыгып дамчылазынын чорутуулаан кошкык бол-
гаш кижиниң элэни 38—39 градус чедип изидер. Ийниг
бейдалдары баш мезинин дамыраарында хан салгышай
баар, оон бажыныкыны улагы анык өскүп турар. Би-
жыны болууга ол болза баш арттар, азырар болгаш дээс-